

4 pav. Pastato viduje surasti sandarūs buteliai su turiniu. N. Brazdeikio nuotr.

Fig. 4. Sealed bottles with contents that were found inside the building.

Tyrimai Varnių kunigų seminarijos aplinkoje buvo tęsiami 2022 m.

In the Vicinity of the Samogitian Diocese Museum in Varniai

In 2021, an archaeological investigation was begun in the vicinity of the Samogitian Diocese Museum in Varniai in connection with its renovation. It was founded in the second half of the 18th century in a building of the Varniai Seminary. Prior to that, a cathedral had stood there, later a church and cemetery. An excavation (5 trenches totalling roughly 133 m^2) was conducted at the site of planned new utility lines and a survey (roughly 193 m^2) conducted at the site of the apron being installed around the building (Fig. 1), revealing 65 burial sites and the remains of an additional 182 individuals, who were identified from isolated bones (Figs. 2–3). The burials were not distinguished by their richness, the most common small finds being 15th–17th-century rings, coffin nails, and several 17th-century coins. Sherds of 18th–20th-century household and structural ceramics were also discovered (Fig. 4).

Algirdas Žalnierius,
Dainius Balčiūnas

Kauno Šv. Jurgio Kankinio bažnyčios vakarinis šventorius

Bernardinų vienuolynas ir Šv. Jurgio Kankinio bažnyčia yra Kauno senamiesčio 3 kvartale, Papilio g. 7. Kauno Šv. Jurgio Kankinio bažnyčios (UK 23349) šventorius yra ŠV Bernardinų vienuolyno pastatų komplekso kampe (1 pav.). Kvartalas XV a. suformuotas V, seniausioje Senamiesčio dalyje, prie Nemuno ir Neries upių santakos. Prieš tyrimus buvo nugriautas 1978 m. pastatytas mūrinis priestatas, stovėjęs prie vienuolyno dirbtuvių. Detalūs tyrimai 86 m^2 plote atlikti prie bažnyčios V fasado ir dirbtuvių Š sienos, lietaus nuotekų infiltracinės talpos ir vandens nuotekų trasos vietose. Žvalgymai 685 m^2 plote vyko žeminant šventoriaus paviršių. Visi tyrimai numatytose žemės judinimo vietose atlikti iki projektinio lygio. Bendras tyrimų plotas 771 m^2.

Kaune bernardinai įsikūrė 1468 m., tada buvo pastatyta ir pirmoji medinė vienuolyno bažnyčia. Kauno maršalka ir Gardino kaštelionas S. Sandzivojevičius 1471 m. užrašė vienuoliams savo nuosavą namą ir prie jo esantį sodą. Sklypas nuo miesto teritorijos buvo atskirtas gatvele, kuri vedė nuo pilies gynybinio griovio iki Nemuno. Mūrinis vienuolyno ir bažnyčios kompleksas pradėtas statyti XV a. 8 dešimtmetyje. Pirmiausia pastatytas 17,6 m ilgio, 9 m pločio pirmasis mūrinis vienuolyno pastatas – dviaukštė zakristija. Ji stovėjo prie gatvės, skyrusios vienuolyną nuo Kauno miesto teritorijos, vėliau pristatyta likusi vienuolyno dalis. Visi vienuolyno ir Šv. Jurgio bažnyčios ansamblio pastatai pastatyti 1487–1504 m. Tai buvo didžiausias mūrinių pastatų kompleksas

1 pav. Tyrimų vieta vienuolyno ansamblyje. D. Balčiūno brėž.

Fig. 1. The investigation site in the monastery building complex.

Kaune. Dėl jo kilo konfliktas tarp vienuolių ir Kauno miestiečių, į kurį teko kištis ir karaliui. Dėl vienuolyno valdų su miestu konfliktuota ir XVI a. II pusėje, kai karaliaus Stepono Batoro 1580 m. dekretu pravedus dabartinę Santakos gatvę, miestui perduota dalis vienuolyno teritorijos. Vienuolynas nuo gaisrų nukentėjo 1598, 1603 m., po 1655–1661 m. Maskvos okupacijos 1670 m. suremontuoti išgriuvę bažnyčios pilioriai, perdengtas stogas. Nauja rekonstrukcija, dalinai pakeičiant bažnyčios planą, atlikta 1744 m. Bažnyčia ir vienuolynas nukentėjo 1812 m. karo metu. 1844 m. jis rekonstruotas, 1865 m. jame įsikūrė kunigų seminarija, o 1925 m. vienuolynui užstatytas 3 aukštas. Po II Pasaulinio karo vienuolyne veikė medicinos seserų mokykla. Atgavus nepriklausomybę vienuolynas su bažnyčia grąžintas bernardinų ordinui.

1978 m. statant bažnyčioje įsikūrusio sandėlio administracijos pastatą, kasamų pamatų vietoje atlikti žvalgymai, ištirtas 22 m^2 plotas (*LIIR*, f. 1, b. 729). Š ir R pamatų duobėse 1,2–1,6 m gylyje rasta lauko riedulių grindinio liekanų. Visi kultūriniai sluoksniai supilti XVII–XX a. Rasta profiliuotų plytų ir čerpių fragmentų, buitinės keramikos šukių, datuojamų XVI–XVII a. 1990 m. Šv. Jurgio bažnyčios šventoriuje buvo atliekami archeologiniai tyrimai (*ATL 1990 ir 1991 metais*, 1992, t. II, p. 7–9; *LIIR*, f. 1, b. 1891). Ištirtas 223 m^2 plotas, rasti XVII a. stovėjusios koplyčios pamatai, XVII a. griautiniai palaidojimai, šventoriuje užfiksuotas iki 3 m storio kultūrinis sluoksnis su grindiniu. Rastas iš vienuolyno į santaką nuvestas mūrinis nuotekų kanalas. Radiniai – buitinės keramikos ir koklių fragmentai datuojami XV–XVII a. 1993–1994 m. buvo atliekami žvalgomieji tyrimai vienuolyno bažnyčios presbiterijoje, ištirtas 126 m² plotas (*LIIR*, f. 1, b. 2529). Ištirta V presbiterijos dalis, nustatytas čia buvusių 8 kriptų planas, dangų pobūdis. Kriptos statytos XVI–XVII a. Tarybiniu laikotarpiu kriptos išplėštos, karstai sudaužyti, palaidojimai suniokoti. 1995–1996 m. tyrinėta buvusi vienuolyno virtuvė vienuolyno V fligelyje (*ATL 1994 ir1995 metais*, 1996, p. 215–217; *LIIR*, f. 1, b. 2529), ištirtas 41 m^2 plotas. Rasti 4 grindų lygiai, patalpos centre stovėjusios viryklės pamatai. Aptikta gyvūnų kaulų, buitinės keramikos,

2 pav. Perkasos 1 2 dalis iš ŠV. D. Balčiūno nuotr.
Fig. 2. Part 2 of Trench 1, as seen from the NW.

krosnių koklių, datuojamų XVIII–XIX a. 1997 m. vienuolyno kieme stovinčio pastato Papilės g. 9a viduje ir aplink jį tyrimų metu iškastos 5 perkasos, ištirtas 34 m^2 plotas (*ATL 1996 ir 1997 metais*, 1998, p. 355–357; *LIIR*, f. 1, b. 3000). Užfiksuoti kultūriniai sluoksniai siekia 3 m. Po pastatu rastas gotiškas rūsys, atsektas pirminis pastato planas, viduje rasti 3 XVI–XX a. grindų lygiai. Buitinės keramikos ir koklių fragmentai datuojami XV–XVII a. 2009–2010 m. atlikti žvalgomieji ir detalieji tyrimai vienuolyno kieme ir ištirtas 139 m^2 plotas (*ATL 2009 metais*, 2010, p. 289–292; *ATL 2010 metais*, 2011, p. 271–274; *LIIR*, f. 1, b. 5281). Šių tyrimų metu nustatyta, kad vienuolyno R dalyje susidaręs iki 1,1 m storio kultūrinis sluoksnis iš 2–3 išsiskiriančių sluoksnio horizontų. Vienuolyno teritorijoje žmonių veiklos pėdsakai datuojami nuo I tūkst. vidurio (grublėtosios ir brūkšniuotosios keramikos radiniai). 2014 m. tyrinėta 45 m^2 ploto zakristijos P patalpa (*ATL 2014 metais*, 2015, p. 251–252). Rasti iki 1,1 m storio kultūriniai sluoksniai, kurių didesnę dalį sudaro niveliaciniai žvyro supylimai iš Kauno pilies gynybinio griovio. Rastas iš rombo formos molinių plytelių suklotų vienuolyno laikotarpio grindų fragmentas, datuojamas XV a. Tai vienas seniausių Lietuvoje rastų XV a. grindų pavyzdžių. 2016 m. ištirta 37 m^2 ploto zakristijos Š patalpa (*ATL 2016 metais*, 2017, p. 213–217). Kultūriniai sluoksniai 95–105 cm storio, datuojami XIV–XIX a. Virš įžemio rastas 15 cm storio senovės gyvenvietės sluoksnis, užpiltas 60 cm storio žvyro sluoksniu, iškastu iš pilies griovio ir paskleistu aplinkoje. Sluoksnyje rastos rombo formos grindų plytelės, kuriomis XV–XVIII a. galbūt buvo grįstos zakristijos grindys, XVI a. pabaiga datuotų koklių fragmentų. Zakristijos ŠR kampe rasti kelių statybos etapų židinio pamatai, o arčiau ŠV kampo greičiausiai XIX a. koklinės krosnies pamatai. Taip pat rasta spalvoto metalo žvakidžių dalių, buitinės keramikos indų šukių, datuojamų XV–XIX a. 2017 m. iki projektinio 1,5 m gylio ištirtas 52 m^2 plotas prie vienuolyno Š tvoros, ją remontuojant (*ATL 2017 metais*, 2018, p. 247–254). Įžemis nepasiektas,

nesuardyti kultūriniai sluoksniai rasti 2 m² plote, likusius sluoksnius sudaro XIX–XX a. supylimai ir XX a. inžinerinių komunikacijų griovių užpylimai. Rasta XVII a. plokštinių koklių, buitinės keramikos, stiklo gaminių šukių ir statybinės keramikos fragmentų, 7 XVII–XX a. varinės monetos. Nustatyta, kad tvoros Š dalis sumūryta ne anksčiau kaip XVII a., jos R dalis permūryta XX a. Tais pačiais 2017 m. įrengiant naujas grindis atlikti archeologiniai tyrimai vienuolyno refektoriumo patalpoje (*ATL 2017 metais*, 2018, p. 247–254). Ištirtas 100 m² plotas iki 50 cm projektinio gylio. Patalpoje rastas iki 40 cm storio žvyro, smėlio, smulkių griuvenų sluoksnis. Refektoriumo viduryje 5–10 cm gylyje 8 m² plote rasta netvarkingų iš plytų, puspl yčių ir kelių kvadratinių bei šešiakampių plytelių suklotų grindų liekanų, datuotų XVIII a. Patalpos ŠR kampe rasta hipokausto tipo 3,63x2,33 m dydžio hipokausto krosnies liekanų. Po XVIII a. grindų liekanomis patalpos centre rasta šešiakampės refektoriumo pirmojo skliauto kolonos apatinė dalis ir pamatas, datuojami XV–XVI a. riba. Archeologiniai radiniai – XVI–XVIII a. monetos, statybinė keramika, plokštinio koklio fragmentas. 2018 m. prie vienuolyno R korpuso ir dirbtuvių iškastos 9 įvairaus dydžio perkasos ir ištirtas 307 m² plotas (*ATL 2018 metais*, 2019, p. 223–237). Prie vienuolyno R fasado susiklostė iki 1,6 m storio kultūrinis sluoksnis. Jo apatinėje dalyje rasta pavienių žmonių kaulų, greičiausiai išmestų iš Šv. Jurgio bažnyčios kriptų. Archeologinius radinius sudaro XVI–XIX a. buitinės keramikos ir krosnių koklių šukės. Prie dirbtuvių pastato sienų buvo tik XIX–XX a. supylimų. Prie pastato V sienos iškastoje perkasoje 8 atkastas stačiakampis dviejų kamerų XX a. nuotekų rezervuaras, perdengtas cilindriniais skliautais. Prie Šv. Jurgio bažnyčios Š sienos pamatų praplatinimas rastas 95–100 cm gylyje

3 pav. Perkasos 1 3 dalis iš V. D. Balčiūno nuotr.
Fig. 3. Part 3 of Trench 1, as seen from the W.

4 pav. Perkasos 1 4 dalis iš V. D. Balčiūno nuotr.
Fig. 4. Part 4 of Trench 1, as seen from the W.

nuo buvusio žemės paviršiaus. Prie bažnyčios ir presbiterijos kampo rastos iki 50 cm pločio sienos liekanos. Atitvertoje erdvėje nukasus apie 15–20 cmstorio supiltos žemės sluoksnį, rasta XIX a. žmonių kaulų sąvarta, kurios storis siekia 30–40 cm. Bažnyčios presbiterijos pamatų praplatinimo viršus sutampa ar yra kiek žemiau dabartinio žemės paviršiaus. Kultūriniame sluoksnyje rasta XVI–XVIII a. statybinės ir buitinės keramikos šukių, 8 XVII a. sidabrinės ir varinės monetos. 2019 m. prie bažnyčios Š fasado keičiant dangą žvalgymai

5 pav. Perkasos 1 5 dalis iš P. D. Balčiūno nuotr.
Fig. 5. Part 5 of Trench 1, as seen from the S.

6 pav. Perkasa 2 iš V. D. Balčiūno nuotr.
Fig. 6. Trench 2, as seen from the W.

atlikti 276 m² plote (*ATL 2019 metais*, 2020, p. 512). Po asfaltu rastas iki 40 cm storio maišyto juodžemio su griuvenomis sluoksnis, XX a. grindinio liekanų. V dalyje rastas buvusios koplyčios ir vienuolyno tvoros pamatų liekanų viršus.

2021 m. prie bažnyčios V fasado pamatų hidroizoliacijai buvo iškasta 28 m ilgio, 1 m pločio ir 70 cm gylio, 28 m² ploto **perkasa 1**. Dabartinio žemės paviršiaus H_{abs} yra 26,86–27,40 m lygyje, jis tolygiai žemėja nuo bažnyčios ŠV kampo P link. Bažnyčios V sienoje yra durys, kurių Š ir P pusėje sumūryta po du 1,41–1,55 m pločio kontraforsus. Nuo sienos jie atsikiša per 1,42–1,45 m. Tarp Š pusėje esančių kontraforsų yra 5,1 m tarpai, P pusėje – 5,01 m. Atstumas tarp kontraforsų, esančių prie bažnyčios durų, yra 9,02 m. Bažnyčios V sienos pamatų praplatinimas rastas H_{abs} 26,53–26,85 m lygyje. Aukščiausiai sumūrytas praplatinimas rastas prie Š kontraforso, kitose vietose jis yra H_{abs} 26,53–26,57 m lygyje. Praplatinimas yra 40–62 cm pločio, sumūrytas iš įvairaus dydžio lauko riedulių ir iš 24–26,5x11,5–12x8,5 cm dydžio plytų (2–5 pav.). Kultūrinį iki 70 cm storio sluoksnį šalia pamatų sudaro permaišyta pilka žemė su XIX–XX a. šiukšlėmis, akmens anglies šlakas. Šalia pamatų supiltame maišytos žemės sluoksnyje iki 70 cm gylio rasta XVI–XIX a. buitinės keramikos šukių, carinė munduro saga, 1587–1632 m. labai sutrintas Mantes miesto žetonas.

Prie vienuolyno dirbtuvių Š sienos iškasta 12,8 m ilgio, 1 m pločio ir 70–80 cm gylio **perkasa 2**, iš viso 11,8 m^2 (6 pav.). Buvusio žemės paviršiaus H_{abs} yra 26,50–26,75 m. Apie H_{abs} 25,97–26,32 m lygyje rastas prie Š dirbtuvių sienos primūrytas 32–36 cm pločio pamatų praplatinimas. Jo viršutinė 33–50 cm aukščio dalis sumūryta iš 27,5–28x13,5x 6–6,5 cm dydžio plytų. Plytų mūras guli ant iš 20x10, 29x25 cm dydžio lauko riedulių pagrindo, kuris atsikiša nuo plytų mūro per 25–36 cm. Praplatinimo apačios nerasta H_{abs} 25,15 m lygyje. Toks pamatų praplatinimas atkastas prie visų vienuolyno pastatų, jis skirtas sienų sutvirtinimui ir datuojamas ne anksčiau kaip XIX a.

Šalia dirbtuvių Š sienos ir jos ŠV kampo kontraforso iškasta 7,5 ilgio, 5 m pločio, 2,3 m gylio, 37,5 m^2 ploto stačiakampė **perkasa 3**, skirta lietaus nuotekų surinkimo infiltracinei talpai. Ji iškasta 1978 m. statyto, dabar nugriauto pastato pamatų viduje. Pirminis žemės paviršius perkasoje nerastas, kultūriniai sluoksniai suardyti iki 1,4–1,6 m gylio. Žemiau iki perkasos dugno užfiksuoti supiltiniai griuvenų ir smėlio sluoksniai pagal archeologinius radinius datuojami XVII–XIX a. Perkasos R šlaite užfiksuotos mūro liekanos, esančios 1,9 m gylyje nuo žemės paviršiaus, jų apačios nerasta 2,3 m gylyje nuo žemės paviršiaus. Pamato mūras sumūrytas iš 13 cm pločio, 7–7,5 cm storio plytų, jų ilgis nenustatytas, kalkių skiedinyje primaišyta molio. Pamato paskirtis neaiški, jis datuojamas XVIII–XIX a. Apatiniame kultūriniame sluoksnyje rasta puodyninių ir plokštinių koklių fragmentų, buitinės keramikos šukių. Puodyniniai kokliai buvo su kvadratine anga, plokštiniai kokliai puošti stilizuotu augaliniu ir geometriniu ornamentu. Radiniai datuojami XVII a.

Šventoriaus PR kampe, nuotekų trasos vietoje iškasta 7,5 m ilgio, 1 m pločio, 7,5 m^2 ploto **perkasa 4**. Ji kasta jau nužeminus kiemo paviršių iki H_{abs} 26,40 m lygio, kur rastas maišyto oksiduoto žvyro sluoksnis. Nukasus apie 20 cm, perkasos R dalyje rasta lauko riedulių grindinio liekanų, kurios yra H_{abs} 26,12–26,22 m lygyje. H_{abs} 26,05–26,07 m lygyje užfiksuotos vietoj akmenų suklotos 9 20,5x20,5x5 cm dydžio molinės grindų plytos, panaudotos antrą kartą (7 pav.).

Tvarkant V šventoriaus paviršių, 685 m^2 plote nukastas 40–50 cm storio žemės sluoksnis, žemėjantis V kryptimi. Žvalgymų metu

7 pav. Perkasa 4 iš R. D. Balčiūno nuotr.

Fig. 7. Trench 4, as seen from the E.

visame plote iki projektinio gylio fiksuoti XX a. žvyro, smulkių griuvenų, pilkos žemės, akmens anglies šlako sluoksniai. Paskutinė lietaus nuotekų surinkimo trasa 9 nutiesta į vandens surinkimo talpą iš šventoriaus ŠV kampo. Tačiau trasa ne iškasta, o pilant naują šventoriaus dangos pagrindą suformuotas 25 cm gylio trikampio formos griovys. Archeologinių tyrimų metu Šv. Jurgio Kankinio bažnyčios V šventoriuje užfiksuoti supiltiniai XVII–XIX a. kultūriniai sluoksniai.

The W Churchyard of the Church of St George the Martyr in Kaunas

An excavation (85.8 m^2) and field survey (685 m^2) were conducted during maintenance work at the site of W Churchyard of the Church of St George the Martyr in Kaunas (Fig. 1). A 19th–20th-century mixed soil layer up to 70 cm thick was identified near the church's W wall. A thickening of the church's foundation was found at H_{abs} 26.52–26.85 m (Figs. 2–6). The cultural layers at the site of the rainwater infiltration tank had been destroyed to a depth of 1.4 m. Below that, to a depth of 2.2 m, were found fill layers of sand and construction rubble, which, based on the finds, date to the 17th–19th centuries. Fieldstone paving remnants and 9 *in situ* floor bricks were discovered in the rainwater sewer trench dug near the N wall of the monastery workshops (Fig. 7). The investigation identified 17th–19th-century fill cultural layers in the W churchyard of the Church of St George the Martyr.

During the landscaping of the W churchyard, a 40–50 cm thick layer of soil, thinning towards the W, was removed in a 685 m^2 area, revealing 20th-century layers of gravel, fine rubble, grey soil, and coal slag.

Monika Žėkaitė

Ilguvos Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčios ir varpinės aplinka

2021 m. atlikti žvalgomieji tyrimai Ilguvos Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčios (UK 1612) ir varpinės (UK 16101) aplinkoje (Šakių r., Kriūkų sen.), atidengti objektų pamatai konstrukciniams tyrimams. Ištirti 4 šurfai ir viena perkasa. Šurfai 1–2 tirti atidengiant varpinės pamatus, šurfas 3 tirtas bažnyčios rūsyje, šurfas 4 ir perkasa 1 tirti atidengiant bažnyčios pamatus. Iš viso archeologinių tyrimų metu ištirtas 16,75 m^2 dydžio plotas. Šių tyrimų metu po velėna ir juodžemiu vietomis rastas įžemis arba iki 20–75 cm storio skirtingų struktūrų žemių sluoksniai, suformuoti greičiausiai XX a.

Anksčiau bažnyčios aplinkoje archeologiniai tyrimai nevyko. Tyrimų vietoje XVIII a. pabaigoje – XX a. I pusėje susiformavo dvaro sodybos planinė struktūra, kurią sudaro dvaro sodyba su dvarininko namu centrinėje dalyje, gyvenamaisiais ir ūkiniais pastatais teritorijos P ir ŠV dalyse bei Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčia su jai priklausiančiais pastatais V dalyje: varpine, klebonija ir špitole. 1765 m. pastatyta medinė bažnyčia. 1768 m. dokumentuose minima ir dvaro teritorijoje stovėjusi koplyčia. Po 1813 m. liepos 12 d. gaisro dabartinė bažnyčia pastatyta ant tų pačių senosios bažnyčios pamatų. Senoji bažnyčia buvo taip pat medinė, dengta lentelėmis (gontais), su grindimis iš lentų. Virš portalo buvo iškeltas bokštas, kuriame įrengta varpinė.

Šurfuose 1–2 varpinės akmens pamatų apačia pasiekta 35–70 cm gylyje. Įžemis (molis, molingas smėlis) fiksuotas po pamatų apačia arba 20–80 cm gylyje. Šurfe 3 rūsio pamatai neįgilinti, po paviršiuje matomais akmenimis fik-